

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Pawła E. Weszpińskiego
p.t. „Dzieje i analiza dawnych planów Warszawy”
wykonanej pod kierunkiem dr. hab. Jacka Paślawskiego

Ocena tematu i celu pracy

Plany miast należą do specyficznego oraz szczególnie interesującego rodzaju prezentacji kartograficznych. Wynika to z faktu, że obrazują one obszary o wyjątkowej koncentracji obiektów, będących wynikiem rozwoju cywilizacji. Struktura przestrzenna miasta z reguły zachowuje a przez to odzwierciedla dawne historyczne etapy jego rozwoju, dzięki czemu jest na ogół świadectwem kolejnych etapów tego rozwoju. Poza tym, szczególnie dawne plany miast, będące niejednokrotnie wybitnymi osiągnięciami sztuki kartograficznej, stanowią odbicie sposobu, w jaki w poszczególnych okresach historycznych widziana jest przestrzeń miasta, jak klasyfikowane i prezentowane są poszczególne obiekty, które charakterystyki tej przestrzeni uznawane są za istotne.

Analizując czy oceniając jakąkolwiek mapę, zarówno współczesną jak i dawną, można na nią spojrzeć z trzech różnych punktów widzenia. Semantyczna ocena mapy skupia się na jej relacji do prezentowanej rzeczywistości geograficznej (wierność, dokładność, stopień generalizacji). Ocena pragmatyczna dotyczy przede wszystkim funkcjonowania mapy w społeczeństwie, a więc relacji do twórców i użytkowników map. W przypadku map dawnych z uwzględnieniem również historycznego rozwoju społeczeństwa. Ocenie z syntaktycznego punktu widzenia poddawana jest forma graficzna (zmienne wizualne, metody prezentacji, zgodność z zasadami graficznego projektowania map). Dotychczasowe opracowania z zakresu historii kartografii skupiały się przede wszystkim na semantycznej ocenie dawnych map, a także, choć w mniejszym stopniu, na ich ocenie pragmatycznej. Niewiele natomiast w bogatej literaturze z tego zakresu znajdujemy opracowań, które by można zaliczyć do syntaktyki kartograficznej i które, jak zaznacza autor recenzowanej pracy, odpowiadałyby na pytania badawcze jak?, w jaki sposób? Wynika to najprawdopodobniej z faktu, że historią kartografii zajmują się w większości historycy, a ocena sposobu prezentacji wymaga przede wszystkim

Praca jest obszerna, liczy 362 strony i składa się z pięciu rozdziałów: *Wstęp* – 4 str., *Przeгляд literatury* – 24 str., *Katalogowy przeгляд wykorzystanych planów* – 44 str., *Analiza elementów treści planów* – 263 str. oraz *Podsumowanie* – 12 str.. Tak więc ponad 70 % objętości pracy poświęcono analizie poszczególnych elementów treści, kolejno: ulicom i drogom, zabudowie, nazewnictwu, wodom powierzchniowym, terenom zielonym, rzeźbie terenu oraz pozostałym elementom treści. Rozprawa jest bogato ilustrowana – w sumie 256

Ogólna charakterystyka pracy

W recenzowanej pracy analizowane są plany opracowane przed powstaniem tzw. planów zmieniał się) plany Warszawy? elementów przestrzeni Warszawy? oraz „W jakich kierunkach rozwijały się (ewaluowały, pytaniami badawczymi: „Jak zmieniły się sposoby kartograficznej prezentacji wybranych znaczenie. Z drugiej strony określenie to może być uzasadnione sformułowanymi przez autora historyczny punkt widzenia, który, jak zaznaczono, ma w pracy zdecydowanie drugorzędne Warszawy” oddaje wyżej określony cel i zakres opracowania. Określenie „dzieje” sugeruje Można mieć pewne wątpliwości, na ile tytuł pracy „Dzieje i analiza dawnych planów co najmniej nieźrećne, gdyż rozumiane dosłownie nie może być celem pracy naukowej.

rozszerzające zakres badań historycznych. Sformułowanie „wielowątkowe omówienie” jest życia i rodzajów działalności jest szczególnie cenne i pożądane stanowiąc szerokie pole „fachowe” (w tym wypadku kartograficzne) podejście do historycznego rozwoju różnych sfer przeprowadzonych analiz poza typowy zakres badań historycznych. Jak się wydaje, takie poszczególne elementy treści. Podkreśla, że jego praca jest próbą wypracowania dawnych planów Warszawy ze szczególnym uwzględnieniem analizy sposobów prezentacji Za cel swojej pracy mgr Paweł Wespiański uznał wielowątkowe omówienie wybranych do historycznego punktu widzenia, analizach tych planów.

wypełniając tym samym istotną lukę w dość licznych, ale ograniczonych z reguły recenzowanej pracy dokonał analizy i oceny wybranych dawnych planów Warszawy spojrzenia na mapę z punktu widzenia kartografa. Z tego właśnie punktu widzenia autor

analizowanych planów autor podzielił na wspomnianych siedem kategorii, co wymagało Zasadniczą część pracy stanowi rozdział *Analiza elementów treści planów*. Treść stopnia redukcji tych fotokopii.

Wobec bardzo różnych wymiarów planów zamieszczonych w pracy ich fotokopie musiały być w różnym stopniu zredukowane. Przydałoby się określenie przybliżonego

W.B. Clarke'a z 1831 roku).
na ilustracjach, nie powinny być w katalogowym przeglądzie pominięte (np. plan Niemniej wydate się, że te plany, których fragmenty są wielokrotnie prezentowane w pracy ze w zestawieniu pominięte zostały plany, które tylko sygnalnie były wzmiankowane w tekście. jakie były wzajemne relacje między analizowanymi w pracy planami. Autor zaznacza, jednego autora, serie planów lub ich filiacje daje przejrzystą podstawę do zorientowania się, planów na 15 kategorii, w których znalazły się zarówno pojedyncze plany, kilka planów analizowanych w dalszej części pracy planów Warszawy oraz ich fotokopiami. Pogrupowanie W drugim rozdziale przedstawiono dane katalogowe wraz z krótką charakterystyką 36

pod latarnią.
wspomianej pracy magisterskiej może być ilustracją powiedzenia, że czasami najciemniej jest opracowanie A. Karcezewskiego z końca lat czterdziestych ubiegłego stulecia. Pominięcie zasługuje na uwagę, podobnie jak również nieopublikowane a omówione w recenzowanej pracy „Dyplom dla Warszawy”. Praca ta nie została wprawdzie opublikowana, ale tym niemniej Kozłowski pt. „Rozwój planów Warszawy do 1939 roku”, nagrodzonej w konkursie Kartografii w 1970 roku pod kierunkiem Lecha Ratajskiego pracy magisterskiej Stanisława dość wyczerpujące. Szkoda tylko, że nie uwzględniono w nim opracowanej w Katedrze w pracy doktorskiej tematyki. Zaprezentowane w pracy omówienie literatury można uznać za wspomnianej już luki w zakresie treści dotyczących opracowań i uzasadnieniem podjętej do katalogowego ich przeglądu. Dokonany przegląd literatury jest potwierdzeniem istniejącej, ich analizą jako źródeł informacji o rozwoju przestrzennym Warszawy, albo ograniczają się ze publikacje te zajmują się najczęściej albo tem historycznym powstania planów, ewentualnie opracowań dotyczących dawnych planów Warszawy. Z charakterystyki tej wynika, Pierwszy (nie licząc wstępu) rozdział poświęcił autor charakterystyce dotyczących

Merytoryczna ocena pracy

ilustracji, w tym 36 zmniejszonych kopii analizowanych planów. Spis literatury obejmuje 99 pozycji, w tym 9 publikacji autora pracy.

Bardziej adekwatnym do treści omawianego rozdziału byłby tytuł *Analiza sposobów prezentacji poszczególnych elementów treści*, gdyż autor zdecydowanie najwięcej miejsca poświęcił w nim szczegółowemu opisowi i porównaniu graficznych sposobów i metod prezentacji poszczególnych rodzajów obiektów, a w niektórych przypadkach (wody powierzchniowe, niektóre tereny zielone) również przeprowadzono porównanie prezentacji konkretnych, wybranych obiektów (np. Wisła, Ogród Saski, Ogród Krasinських). Zaskakująco jest brak jakiegokolwiek wzmianki o sposobach prezentacji największego w Warszawie obszaru

gdzie takie legendy istnieją.

gdzie takie legendy istnieją. *pozaramkowa*, w którym można by m. in. porównać stopień kompletności legend na planach, natomiast odrębny, wstępny podrozdział *Orientacja planów, zasięg terytorialny i treści miejscach*, a tu pokazano jedynie sposób prezentacji młynów i szubienic. Przydałby się podrozdział *Pojedyncze obiekty*, gdyż o tego typu obiektach jest mowa w wielu innych miastach przeprowadzono w innych podrozdziałach. Zbyt szeroki zakres semantyczny ma tylko o tym typie użytkowania jest tu mowa, a analizę prezentacji użytkowania ziemi w obrębie Tytuł podrozdziału *Użytkowanie terenu* należałoby zastąpić tytułem *Obszary rolnicze*, gdyż terenu, elementy wojskowe (może lepiej obiekty wojskowe) oraz urzędy, usługi i komunikacja. *treści*, w obrębie której wyróżniono: granice administracyjne i własnościowe, użytkowanie Największe problemy wystąpiły przy klasyfikacji ostatniej kategorii *Pozostałe elementy*

po analizie poszczególnych kategorii treści.

poświęcony, skoro został wyodrębniony, powinien być umieszczony na końcu rozdziału na różnych planach. Wobec tak daleko idącej specyfiki nazewnictwa, podrozdział mu natomiast 16 spośród 42 stron zajmuje 7 tabel, w których porównano nazewnictwo ulic która by pokazywała formę graficzną, sposób rozmieszczenia czy czytelność napisów, Dość obszerny rozdział poświęcony nazewnictwu (42 strony) nie posiada żadnej ilustracji, podejścia znalazła szczególnie, może zbyt daleko idące odzwierciedlenie w recenzowanej pracy. kartografii sposobem prezentacji i wymaga specyficznego podejścia. Ta całkowita odmienność oraz zabudowy. Z drugiej jednak strony nazewnictwo jest szczególnie, zapożyczonym przez scharakteryzować przy analizie poszczególnych elementów treści, przede wszystkim ulic i dróg różnorodną treść przedstawianą znakami kartograficznymi. Można by je więc kategorią, charakterystyka nazewnictwa, które nie jest kategorią treści lecz tylko wzbogaca według kategorii treści. Typowym przykładem niekonsekwencji jest, wydzielona jako odrębna przede wszystkim na formie graficznej i metodach prezentacji, ale z założenia omawianych niekonsekwencje w klasyfikacji wynikały z faktu, że w recenzowanej pracy koncentrowano się przeprowadzenia odpowiedniej klasyfikacji i uporządkowania tej treści. Trudności i pewne

Pewien niedosyt pozostawia ostatni, stosunkowo krótki rozdział pracy „Podsumowanie” (to ósme podsumowanie w tej rozprawie). Zasadnicza część tego rozdziału (podrozdział *Charakterystyczne cechy dawnych planów Warszawy*) stanowi przede wszystkim syntezę podsumowań, jakie umieszczano po szczegółowej analizie siedmiu wspomnianych wyżej kategorii treści. Poza tym w rozdziale tym zajęto się zagadnieniami, które były tylko wzmiankowane w zasadniczej części pracy. Mam tu przede wszystkim na myśli dwa krótkie podrozdziały 5.1.3 *Wyjaśnienia w legendach* oraz 5.1.9 *Technologia wykonania planów* (w sumie nieco ponad jedna strona). Legendy są istotną częścią planów i ich stopniowe wzbogacanie jest jednym z przejawów ewolucji tych planów (przejścia od poglądowych znaków obrazkowych do znaków umownych). Interesujące byłoby zestawienie, które plany miały legendę, jakie elementy treści były na nich objaśnione i czy istniała pełna zgodność znaków w legendzie z oznaczeniami na mapie. Z kolei informacje, w jakiej technologii były

zmniejszenia lub powiększenia.

w przypadku całych planów przydałaby się również informacja o przybliżonym stopniu ilustracji podano informację, że została ona zmniejszona lub powiększona. Podobnie jak sprowadzono do zbliżonej skali, szkoda, że nie podano do jakiej. Pod większością innych Ogrodu Saskiego (s. 140, 141). W podpisie do tych ilustracji znajduje się uwaga, że fragmenty obiektu na kilkunastu planach (np. ważniejszych budowli Starego Miasta (s. 122, 123) czy na planach obiektów. Szczególnie wymowne jest porównanie przedstawień tego samego dobranych ilustracji, obrazujących sposoby prezentacji analizowanych i przedstawianych Za istotny walor pracy należy uznać umieszczenie w omawianym rozdziale 220 starannie

brzegowe ulic” lepiej byłoby zastąpić po prostu „konturami ulic”.

liczbowe”, „sygnatury powierzchniowe” oraz „pseudohydroizobaty”. Określenie „linie nowych, godnych przedyskutowania pojęć. Są to „sygnatury szeregowe”, „sygnatury prezentacji treści na analizowanych planach, wprowadził do metodyki kartografii kilka

Warto zwrócić uwagę, że autor recenzowanej pracy, biorąc pod uwagę specyficzne cechy uwzględnieniem, podobnie jak w przypadku wód powierzchniowych, czynnika historycznego, jakie obiekty były przedstawiane na poszczególnych planach, również z pewnym wobec ich różnorodności, konieczne było połączenie większego nacisku na przeanalizowanie, natomiast ocenę jego formy graficznej), a w odniesieniu do pozostałych elementów treści, zabudowy), w przypadku nazewnictwa jego kompletność i brzmienie nazw (pominięto był m. in. stopień jej generalizacji) (pojedyncze budynki, grupy budynków, kwartały w znacznym stopniu decydowała o sposobie ujęcia analizy. I tak w przypadku zabudowy istotny zieleni miejskiej – Parku Łazienkowskiego. Specyfika analizowanych kategorii treści

Podsumowując recenzję mogę stwierdzić, że rozprawa doktorska mgr Pawła Wespińskiego zasługuje na pozytywną ocenę, a wymienione wyżej krytyczne uwagi nie umniejszają w istotnym stopniu jej wartości. Szczególną wartość poznawczą ma zasadniczo część pracy poświęcona analizie elementów treści, wypełniająca lukę w historycznych badaniach dawnych planów Warszawy i wnosząca istotny wkład do metodologii badań z dziedziny historii kartografii. Autor rozprawy wykazał się szczególną umiejętnością

Ocena końcowa pracy

Praca napisana jest poprawnym, komunikatywnym, a miejscami również barwnym i oryginalnym językiem, korespondującym z historyczną tematyką pracy. Przykładem może być zdanie na str. 83: „Oba te pytania należy postawić jednak bez odpowiedzi, jako że każda odpowiedź jest tak dalece niepewna, że nie można w nich dopatrywać się orzekania o prawdziwości ważnych acz nie potwierdzonych przypuszczeniach”. Na uwagę zasługuje bogactwo oraz z reguły wysoki poziom graficzny załączonych reprodukcji planów i ich fragmentów. Do stosunkowo drobnych potknięć zaliczyć można kilkadziesiąt literówek (np. zamiast nazwiska „Werneck” w kilku miejscach „Weneck”).

Uwagi redakcyjne

Ponieważ w pracy zdecydowanie dominuje podejście analityczne, w ogólnym podsumowaniu, a może również w podsumowaniach w rozdziale *Analiza elementów treści planów* przydałyby się graficzne (a przez to pogłębione) ilościowe lub jakościowe porównania analizowanych planów, co by znacznie ułatwiło uchwycenie wyraznych tendencji (lub braku tendencji) zmian, a z drugiej określenie, które z analizowanych planów i w jakim zakresie zasługują na szczególne wyróżnienie, co w podrozdziale 5.3 nie jest wystarczająco uzasadnione. Takie porównawcze zestawienie można by zrobić na przykład dla porównania skal, technologii wykonania, liczby objaśnień w legendzie, języków nazewnictwa, stopnia kompletności nazw ulic, pojawiania się nowych, wybranych elementów treści. Wydaje się, że takie zestawienia pozwoliłyby na dość znaczne skrócenie opisowej części pracy i zwiększenie pogłębienia przekazu na poziomie syntetycznym. Dedykacja by też, być może, podstawę do rozszerzenia zakresu treści podrozdziału 5.4 *Wnioski*.

graficzną i sposoby prezentacji na analizowanych planach. Jednak bliżej przyjrzyć, czy a jeśli tak to w jakim stopniu, technologia wpłynęła na formę wykonane poszczególne plany znajdujące się w katalogowym ich przeglądzie. Warto by się

i wnikiwością w badaniach analitycznych, natomiast słabszą stroną pracy jest synteza przeprowadzonych analiz, która, co trzeba podkreślić, była trudna do przeprowadzenia wobec braku w pełni jednoznacznych tendencji rozwoju planów Warszawy w zakresie sposobów i metod prezentacji.

Recenzowana praca powinna być wykorzystana jako podstawa do kilku publikacji, zarówno o charakterze analitycznym (sposoby prezentacji różnych elementów treści), jak i syntetycznym (porównanie różnych planów). Może być ona również podstawą do dalszych badań z szerszym uwzględnieniem czynnika historycznego. Jest to bardzo istotny walor pracy. Reasumując stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Pawła E. Wespiańskiego *Dzieje i analiza dawnych planów Warszawy* spełnia warunki sformułowane w ustawie z dnia 14. 03. 2003 r. o stopniach naukowych (Dziennik Ustaw nr 65, poz. 595, art. 13.1) i w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15. 01. 2004 r. (Dziennik Ustaw nr 15, poz. 128). Przedkładam wniosek o dopuszczenie mgr Pawła E. Wespiańskiego do publicznej obrony pracy.